

УДК 322+34.80.4

ГЕОГРАФІЯ ВОЛОДИНЬ ГЕРБУРТІВ У ПЕРІОД XIV–XVII СТ. У КОНТЕКСТІ ПЕРШИХ ПИСЕМНИХ ЗГАДОК В ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛАХ ПРО МІСТА І СЕЛА ГАЛИЧИНИ Й ПОДІЛЛЯ

Олег Цебенко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Січових Стрільців, 19, 79000, м. Львів, Україна*

Розглянуто географію сучасних поселень Галичини й Поділля, що у період XIV–XVII ст. перебували у власності українського шляхетського роду Гербуртів. Виконано історичний аналіз розширення володинь роду протягом досліджуваного періоду. Перша згадка про володіння Гербуртів у Галичині є з 1374 р., коли князь Владислав Опольський надав Гербуртам перші дев'ять сіл на вододілі між басейнами Дністра і Сяну у Перемиській землі. У подальші три століття володіння цього шляхетського роду значно розширилися не лише в Галичині, а й на Поділлі. Проаналізовано значну кількість писемних матеріалів про закладення сіл Галичини й Поділля. Акцентовано увагу на тих джерельних матеріалах, які свідчать, що перші згадки про містечка і села Галичини й Поділля тісно пов'язані з діяльністю роду Гербуртів.

Ключові слова: рід Гербуртів, населені пункти, Галичина, Поділля.

Дослідження географії володинь українських шляхетських родів – важливий напрям краєзнавчих досліджень на межі класичних географії та історії. Вони дають змогу не лише розкрити географію маєтків певного історичного періоду, а й часто слугують першими згадками в історичних джерелах про сучасні населені пункти. Такі дослідження особливо актуальні на галицьких землях, адже Галичина впродовж багатьох століть була на пограниччі культур: української зі сходу й польської з заходу.

Українська історична й географічна наука дотепер не приділяла належної уваги досліджуваній проблематиці. Деяку інформацію можна почерпнути в “Історії міст і сіл Української РСР” [1–3]. Серед польських дослідників назвемо О. Лещинську, яка вивчала землеволодіння Гербуртів до середини XVI ст. [10].

Наша мета – дослідження географії поселень, що перебували у власності роду Гербуртів у період XIV–XVII ст. Важливою є ідентифікація визначених поселень і розміщення їх на картах сучасного територіально-адміністративного устрою України та Польщі, а також вивчення історичних джерел, що містять перші писемні згадки про населені пункти, що перебували у власності роду Гербуртів у період кінця XIV–початку XVII ст.

Першою писемною згадкою про рід Гербуртів в історичних джерелах є документ князя Владислава Опольського, датований 1374 р. у Сяноці, яким він надає братам Гербордові і Фридрушу Гербуртам з роду Павче дев'ять сіл у перемишльській землі Гербуртам сіл у перемишльській землі. Це перша правова підстава володинь Гербуртів у Галичині. У XV ст. Гербурти – це ще скромні люди, зайняті здебільшого маєтковими справами. Вони часто скуповують землі поблизу маєтків, що належали до надань Владислава

Опольського. Їхні володіння збільшувалися завдяки новим королівським наданням, інколи отриманим у нагороду за військові заслуги чи внаслідок оренди приватних і королівських маєтків.

Цей привілей надавав Гербуртам у володіння міста Добромиль і Хирів, села Смільниця, Стар'ява, Сушиця, Муроване, Городовичі, Хліплі, Сусідовичі. Усі ці села лежать на вододілі поміж басейнами Сяну і Дністра над їхніми притоками Вирвою і Стривігором. Впливає припущення, що поселення Гербуртів у цьому місці було цільовим. Про визначену їм тут роль свідчить дозвіл на побудову замку і накладення військових зобов'язань [10]. Це перша писемна згадка в історичних джерелах про названі населені пункти.

Місто Добромиль розташоване в долині Вирви. Територія міста була заселена вже в середині I тисячоліття до н.е., про що свідчать сліди поселення і знахідки римських монет. У записках Добромильського костелу є переказ про те, що перше селище на території міста засноване в XII ст. перемишльським князем Вишем, від імені якого воно одержало назву Вишина, а пізніше було перейменоване на Гучок [1]. Місто Хирів, яке отримало магдебурзьке право в 1528 р., розміщене над річкою Стривігор [1].

У володіння Гербуртів перейшло і с. Муроване. У коронній метриці записано привілей на заснування Ляшок Мурованих на магдебурзькому праві, виданий 1564 р. Власник містечка збудував тут замок, де були бюсти всіх польських королів. З часом Марина Мнішхова оздобила замок родовими портретами, збагатила бібліотеку й заклала родинний архів. Знищення замку розпочалося в 1832 р., його було розібрано, а коштовні камені зі скульптурами розпродано. Архів замку в 1850 р. випадково знайшов куратор закладу Оссолінських у Львові Вінцентій Смагловський. Він придбав рештки, які вдалося врятувати: численні документи XVII–XVIII ст., щоденники сеймів, інструкції земель та повітів, ухвали сеймиків, інструкції закордонним послам, воєнні рапорти і привілеї, листи з поля битв. Більша частина цього архіву ґрунтується навколо осіб родини Мнішхів.

До володінь Гербуртів увійшла і низка сіл сучасного Старосамбірського р-ну, розташованих над р. Стривігор: с. Смільниця (у люстрації 1469 р. – Смільнич) [8] та Стар'ява. Тут існував василіанський монастир, який згадано в привілеї короля Владислава II Ягайла, виданому в Сандомирі 1407 р. [13].

Давнє село Сусідовичі існувало, ймовірно, ще за часів Данила Галицького, однак писемні джерела згадують його вперше лише у 1374 р. У 1603 р. Ян Щасний Гербурт від імені Еразма Войцеха заснував тут монастир кармелітів. Навколо монастиря добре видно оборонні земляні вали та двоярусну дзвіницю, яку використовували як надійну оборонну башту [13].

Село Хліплі, яке в люстрації 1469 р. називалося Хеплі [13], було дещо віддалене від інших володінь роду Гербуртів. Воно розміщувалося на вузькому перешийку між р. Сечна (притока Вишні) та болотистими притоками р. Стривігор.

Про чергове розширення володінь роду Гербуртів дізнаємося з люстрації 1564 р. У тому році Ян Гербурт видав люстраторам ленний лист на володіння селами Брухналь, Прилбичі, Чолгині, Підлуби і Мужиловичі, надані йому князем Владиславом Опольським за документом від 22 липня 1386 р. з метою заохочення до активної колонізації краю. У документі зазначено, що згадані села можуть бути переведені на польське, німецьке чи руське право. Ці села розташовані у Яворівському р-ні Львівської обл. У цьому ж документі вперше у писемних джерелах згадано с. Терновиця (Брухналь) [13].

Село Прилбичі в люстрації 1469 р. назване Прелбичі. У 1589 р. король Сигізмунд Ваза підтвердив продаж львівським хорунжим Яном Гербуртом (1540–1607), сином Якуба і Єльжбети Чурилли, міста Брухналь і сіл Прилбичі, Чолгині й частини в Підлубах коронному підскарбію Яна Дульського [13]. Село Чолгині в документі Владислава Опольського назване Челгині, у люстрації 1469 р. – Челгіні, а в люстрації з 1578 р. – Чалгіні [13]. У першому документі уперше згадано села Підлуби і Мужиловичі (у люстрації 1469 р. – Мужняловичі) [13].

Ці села, надані Владиславом Опольським у 1374–1386 рр., є найдавнішими володіннями Гербуртів у Галичині. На отриманих територіях Гербурти з дозволу князя задумали закласти нове місто і замок. Тим новим містом став Фельштин (сучасне с. Скелівка Старосамбірського р-ну Львівської обл.) Перша згадка про нього походить з документа перемишльського єпископа Ерика від 10 січня 1390 р., у якому згаданий Гербордус з Фельштина [4]. Як і більшість тогочасних поселень, Фельштин – це було добре укріплене містечко, оточене валами і ровами з півночі та захищене Стривігором і болотами з півдня. Саме поселення побудоване у вигляді квадрата, у центрі якого розміщувався ринок. У фортеці була в'їзна брама і підвісний міст. Для захисту від татар Гербурти побудували сторожову вежу висотою 25 м і замок. Від цих фортифікацій до наших часів не залишилось нічого, лише позначка на карті Гійома Левассера де Боплана. Про те, що ця територія була заселена віддавна, свідчить і скарб римських монет IV ст., знайдений 1875 р. Проте в писемних джерелах Фельштин уперше згаданий лише 1390 р.

Герборд Гербурт (1413–1469), син Герборда Павче, утримував у заставі від Єльжбети з Бірчиць село гірчиці (тепер Самбірського р-ну) [1]. Це перша писемна згадка про це село. У 1446 р. він узяв у заставу від Івана Судковича за 20 гривень с. Судковичі (тепер у Мостиському р-ні [1], яке теж уперше згадане в цих джерелах. Записка з 1442 р. свідчить, що він утримував також с. Стрільбичі (тепер Старосамбірського р-ну [1]. В. Лозинський увічнив багатого селянина з цього села у картині “Стрільбицький край в Підкарпатському воеводстві” [13]. Крім того, Гербурт поручився за Петра Одровонжа зі Спрови під гарантією інтромісії до свого маєтку с. Кнісело (тепер Жидачівського р-ну) [1].

Син Герборда Миколай (1453–1477) виміняв свої маєтки Павлів і Станін (тепер Радехівський р-н) з доплатою 1 000 гривень на посілості в перемишльській землі – Фельштин з передмістями та с. Конів. Заміна, мабуть, була продиктована прагненням розмістити маєтки навколо одного осередку. Село Конів (тепер Старосамбірського р-ну) існувало й раніше, про що свідчать знахідки срібних монет у лісі Березняки. Однак, перша писемна згадка про село походить з наведеного вище документа. У часах люстрації маєтків 1469 р. Миколай Гербурт також подав документ продажу королівського села Дідилова (що тепер – у Кам'янка-Бузькому р-ні).

В 1472–1475 рр. брати Миколай і Северин Гербурти мали суперечки з сусідами – князями з Передільниці Михайлом, Іваном і Ярохна – про розмежування територій їхніх сіл Передільниця, Губичі, Грабівниця і Міхова Воля від володінь Гербуртів Княжпіль і Папортна [1]. Міхова Воля пізніше перейшла у власність Гербуртів. Саме від цих подій походять перші писемні згадки про села Княжпіль і Міхова (Старосамбірський р-н, та с. Папортна (тепер Перемишльського повіту, Польща. Усі згадані села належали до добромильського ключа Гербуртів у перемишльській землі.

Северин Гербурт (1485–1511), син Миколая й Анни з Дідилова, як королівський нотаріус і член роду завершив разом з братами низку трансакцій, як, наприклад, зневаження в 1485 р. давнього поділу маєтків і одночасно запровадження нового, на підставі

якого брати одержали зруб у Лісневичах, куплений колись Северином у львівській землі, а також поле Арламів. Село Лісневичі (тепер Городоцького р-ну) і село Арламів (тепер Бескидського повіту, Польща) саме тут уперше згадані в історичних документах. Село Арламів, яке нині не існує, теж належало до добромільського ключа Гербуртів у перемиській землі.

Можливо, у зв'язку з приготуванням до чорноморського походу, у якому він узяв участь, Северин продав своєму брату Янові (1478–1536) за 800 гривень свої наділи в селах Воля Мала і Воля Велика (тепер Миколаївський р-н) у львівській землі. За участь у чорноморському поході король надав йому маєтки в селах Підлісся і Кути (тепер Буський р-н) та Звивин і Ражнів (тепер Бродівський р-н) у львівській землі. В історичних писемних документах зафіксовано, що с. Підлісся засноване 1550 р. [1]. Однак с. Підлісся вперше фігурує в писемних джерелах 1498 р., коли після участі Северина у чорноморському поході перейшло у його власність.

У 1504 р. Северин отримав у нагороду за заслуги від короля Олександра Ягеллончика маєток у с. Нагірці, звільнений від оплат і повинностей. Це перша писемна згадка про сучасне с. Нагірці Кам'янка-Бузького р-ну.

Миколай Гербурт (1485–1537), син Миколая й Анни з Дідилова, 1466 р. разом з братом Петром (1466–1503) набув за 400 гривень село Бердихів. Це перша писемна згадка про сучасне село Бердихів Яворівського р-ну. У 1515 р. Гербурти утримували села Дешичі, Міженець, Боратичі й Стороневичі. Ці села вперше згадані в писемних джерелах з 1515 р. У 1509 р. Северин Гербурт разом з братом Андрієм отримав дозвіл на викуп королівського села Грицівці [6]. Це перша писемна згадка про сучасне с. Грицівці Збарзького р-ну на Тернопільщині та перше володіння Гербуртів на Поділлі.

Спадковою власністю Миколая Гербурта було подільське містечко Кудринці, історія якого тісно пов'язана з родом Гербуртів. На початку XVI ст. Гербурти на стрімкому березі р. Збруч збудували з пісковика мурований замок у формі неправильного чотирикутника. Замок з трьох боків був захищений стрімкими схилами гори, а з четвертого – міцними мурами з двома баштами, штучним ровом та валом. Фортеця давала надійний захист місцевому населенню в разі набігів татар упродовж усього XVII ст. [11].

Миколай Гербурт пожиттєво володів маєтками в подільських селах Ціолковичі, Тарнава, Тростянець і Микитинці. Село Тарнаву (тепер Дунаєвецького р-ну) Гербурти утримували з 1530 р. Перша писемна згадка про село Тростянець (тепер Городоцького р-ну) походить з 1542 р., а згідно з податковими реєстрами, з 1565 р. село перебувало у власності Гербуртів, у 1569 р. воно належало до маєтків князя Вишневецького, та вже з 1583 р. ним знову володіли Гербурти [13]. На території с. Микитинці (тепер Ярмолинського р-ну) виявлено залишки поселення трипільської культури III тисячоліття до н. е. У селі ще в першій половині XIX ст. зберігались залишки кам'яного укріплення, що належало давньому місту Микитин, заснованому наприкінці XVI ст. Розташування Микитина неподалік від торговельних шляхів сприяло швидкому економічному розвитку поселення і зростанню його населення. На початку XVII ст. Микитинці одержали магдебурзьке право і герб. Щотижня в неділю тут відбувалися торги, а тричі в рік – більші ярмарки. Це перша писемна згадка про с. Микитині, яке було пов'язане з діяльністю Миколая Гербурта.

У 1532 р. Миколай Гербурт провів зі Свірчем розмежування управління на теренах спільно утримуваного Городка–Бердихова [13]. З документа цієї угоди довідуємося, що

Миколай володів маєтками Скотиняни та Кремінне [6]. Село Клинове (Скотиняни) (тепер Городоцького р-ну Хмельницької обл.) розташоване на берегах р. Іванчик і вперше згадане в історичних документах у 1565 р. Сюзанна Гербуртівна (з Фельштина) у 1675 р. внесла його як придане в дім Стадницьких [13].

Миколай Гербурт володів с. Убині (тепер Кам'янка-Бузького р-ну), у якому 1531 р. було запроваджено мостове на річці Думні [11]. За вказівкою короля він мав відступити Якову Яворові частину с. Банюнин (тепер Кам'янка-Бузький р-н) [4]. Крім того, Миколай позичив у Беати Швейновської з Новодвору деяку суму під заставу маєтків Купин, Скипче, Олексинець (тепер Городоцький р-н Хмельницької обл.). Коли пізніше 1526 р. прагнув ці маєтки викупити, то виник скандал – класичний приклад, у який спосіб заставлені королівські маєтки переходили у приватну власність [6, с. 37].

Коли і ким було засноване містечко Купин Городоцького р-ну Хмельницької обл., історичні джерела не повідомляють. Тому 1526 р. можна вважати роком першої писемної згадки про це містечко над р. Смотрич. У 1637 р. Миколай Гербурт заснував тут монастир кармелітів. Сюзанна Гербуртівна, виходячи заміж за Францішка Стадницького, отримала в придане села Купин, Кремінне, Лисоводи. Перша писемна згадка про с. Скипче теж стосується 1526 р.

Син Миколая Андрій Гербурт (1477–1535), що перебував у спільній маєтковій власності з братом Петром, в 1481 р. мав прізвище з Букової [4]. Податкові відомості за 1508 р. свідчать, що він також володів селами Лановичі і П'яновичі на північний схід від Самбора [8]. Від 1503 р. він утримував в заставі і королівське село Гошани (сьогодні с. Градівка Городоцького р-ну Львівської обл.) [4] та Віжомля (Яворівський р-н) [11]. Це є першою писемною згадкою про сучасне с. Букова Старосамбірського р-ну. Згідно з записами 1733 р. церква в Буковій була заснована Миколаєм Гербуртом 1508 р. [13]. Перша згадка про с. П'яновичі теж походить з податкового реєстру 1508 р.

Петро Гербурт (1466–1503) 1498 р. брав участь у новому поділі маєтків. З його маєтків Ян Гербурт (1478–1536) отримав наділ у селі Косинці (Перемишльський п-т) [13]. В 1503 р. він одержав інтремісію на 4 лани в Липі цього ж повіту [4] та дозвіл на викуп сіл Грушів і Станиля [9]. Це перша писемна згадка про сучасні с. Грушів і Станиля Дрогобицького р-ну. Ян Одровонж зі Спрови отримав дозвіл на заставу йому за 622 флорени орендованих ним королівських маєтків Містковичі (Самбірський р-н) [4], Зарайське і Береги (Самбірський р-н) [11]. Це перша писемна згадка в джерелах про згадані села тепер Самбірського р-ну.

У 1519 р. підтверджено розмежування маєтків перемишльського староства, що залишалися в оренді старости Петра Кміти від спадкових маєтків Яна Гербурта з Фельштина: с. П'ятниці та Квасенина [11]. Тоді ж Ян Гербурт одержав дозвіл на викуп села Молодовичі (нині Підкарпатське в-во, Польща) [11], та утримання в заставі с. Клоковичі (нині Підкарпатське в-во, Польща). В зв'язку з відсутністю інших достовірних писемних згадок про ці села П'ятниці, можна стверджувати, що це перша згадка про них.

Згаданий вище Миколай Гербурт перебував у спільній маєтковій власності з братом Гербордом (1460–1483). Вони спільно набули села Чаплі і Гуманець (Старосамбірський р-н) від Андрія Тарла [4] та утримували с. Конюшки Сенявські (Мостиський р-н) [4], проте змушені були повернути його попередньому власнику [4].

Село Гуманець Старосамбірського р-ну вперше згадується в цьому документі. Перша писемна згадка про с. Чаплі Старосамбірського р-ну відноситься до 1374 р. і пов'язана з появою на цих теренах роду Гербуртів. В Чаплях збереглися руїни замку.

В 1491 р. Миколай набув від Добеслава Суриславича половину села Коритники (тепер Перемишльський п-т) [4], в 1495–1496 рр. взяв в заставу від Єроніма з Библа частину вйтівської власності на передмісті Нового Міста (тепер Старосамбірський р-н) [4]. Податковий реєстр від 1515 р. згадує с. Березів, Буньковичі, Слохині, Поляна (тепер Старосамбірський р-н).

Фридруш Павче (1374–1440) в 1436 р. набув у Львові дім на вулиці Жидівській і зобов'язався підлягати всім вимогам міського права [4].

Ян Гербурт (1437–1487) спільно з братом Якубом отримує від короля Казимира Ягеллончика надання берегу ріки Плонна в королівському селі Нове Село [4 та в заставу маєток в с. Дорошів [4]. Нове Село сучасного Любачівського п-ту вперше згадується в зв'язку з наданням Гербуртам берега річки в цьому селі. Село Дорошів Жовківського р-ну вперше згадано в 1442 р. В 1469 р. один з братів представив документ, що стосувався меж їх володінь в с. Віднів Жовківського р-ну [8]. Ян 1480 р. набув від Петра і Бальтазара Озембловських частину солтиства в с. Буківсько (Сяноцький п-т) [5] та решту солтиства в Буківську [8]. Сюзанна Віднівська, сяноцька хорунжівна, внесла йому в посаг маєтки Збоїська, Бельхівка, Велика і Мала Волиця, Великий Віслок (Сяноцький п-т), Захожеве, Мхаву (Ліський п-т) [4].

Син Яна Петро (1485–1532) позичив королеві великі суми грошей, повернення яких забезпечено йому містами Перемишль, Нижанковичі, Мостиська [11]. Його маєтки перераховує відомість “Quarta partiscensusum” з 1508 р.: Плонна (Сяноцький п-т), Височани і Зерниця [8], Збоїська в Сяноцькому повіті в львівській землі [8]. Ці села вперше згадуються у цій відомості. Від спірського старости Петра Кміти він купив маєтки Ославницю і Смільник (Бескидський п-т) [4] та взяв у заставу у вірменина Івашка біля 1495 р. королівські села Кожичі і Ямельню [9]. В 1488 р. він записав дружині чверть свого наділу в Ременові (Кам'яно-Бузький р-н) [4]. В 1507 р. Петро бере в заставу від Миколая Ляницкоронського село Вороблевичі (Дрогобицький р-н) [11] та купує королівські села Стронятин (Жовківський р-н), Кошелів [5] і Сухоріччя [11]. Це перша писемна згадка про с. Ославицю (Сяноцький п-т), засновану 1530 р. на волоському праві [13] та с. Кожичі і Ямельня (Яворівський р-н). В 1509 р. він набуває с. Підгороддя в львівській землі [11] та Любачів (Любачівський п-т) [9]. В 1515 р. податкові відомості згадують нові володіння Петра: с. Березку у Перемиському п-ті, Грибовичі (Жовківський р-н), Городиславичі, Під'ярків, Гребінці, Романів (Перемишлянський р-н) [8]. Село Підгороддя Рогатинського р-ну вперше фігурує в дозволі короля Сигізмунда I Старого з 1509 р. [13]. Це є перша згадка про названі села в історичних джерелах.

Син Петра Миколай (1482–1554) володів маєтками Тисів і Бряза [4], Токарня, Воля Петрова, Карликів, Прибишів, Камінне, Нижні Ростоки, Нижня Кальниця, Граничне, Радошичі (цю оренду отримав Миколай за заслуги в 1539 р.), Гнилу Ославицю (розташована в межах Радошиць) [11] і Рогізно в перемишльській землі. Крім цього володів селами Дольжиця, Чистаєв, Яворник [12]. Це перші згадки про вказані села.

В 1540 р. Миколай Гербурт здійснює трансакцію з королем і дарує йому суми записані на орендованому до цього часу селі Підліски. В зв'язку з цим він переказує королеві 20 пергаментних документів, що доводять записання Гербуртам різних сум попередниками Сигізмунда I [11]. Це є перша писемна згадка про село Підліски (тепер село Великі Підліски Кам'яно-Бузького р-ну). В 1546 р. отримує дозвіл на забезпечення річними доходами, що надходили з орендованих королівських маєтків львівської землі: Смереків (Жовківський р-н), Дички [9]. В 1546 р. проведено чергове комісійне розмежування

оренд, що належали до королівських маєтків львівського староства, а саме села Миклашів (Пустомитівський р-н), Білка Шляхетська, Полонична від спадкових маєтків Фелікса Земницького [9]. Перша писемна згадка про село Дички Рогатинського р-ну походить саме з 1546 р. Села Нижня Білка Пустомитівського та Полонична Кам'янка-Бузького р-ну, вперше згадуються в 1546 р. Миколай Гербурт титулується паном з Гряди в львівській землі [11]. Пізніше це село стало його власністю. Миколай отримує право викупу поля Садки в львівській землі, а село набуло нового королівського орендаря [9, IV, 20889]. За порадою короля він відступив Прокопові Сенявському село Лани [9], взамін за що йому зменшено податки на 250 флоренів. Село Гряда Жовківського р-ну відоме з писемних джерел з 1500 р. [1]. Села Садки і Лани вперше згадуються з 1546 р. У 1555 р. Миколай Гербурт видав акт, що завіряв запис своїх спадкових маєтків (Сулимів, Дзибулки, Надичі, Боянець) і двором у Львові – як третину своїх маєтків племіннику Петру, сину Ельжбети і Андрія Барзи [11]. Решту володінь (Яглуш, Бісковичі, Максимовичі, двір в Перемишлі, два чиншові доми в Кракові, с. Середне і Дубовиця [9] записує Анні зі Стоянович (дочці Катерини Чурилівни і дружині Станіслава Мацейовського) [11]. Миколай Гербурт орендував королівське село Знесіння в львівській землі [11].

В історичних документах село Боянець Жовківського р-ну згадується у 1648 р. [1]. Але джерельні матеріали фіксують першу згадку про нього 1555 р. Село Яглуш Рогатинського, с. Середне і Дубовиця Калуського р-ну теж вперше згадуються у згаданому документі. Село Знесіння існувало вже у другій половині XVI ст. [13] і цілком реально, що перша писемна згадка про село пов'язана з родом Гербуртів.

Власністю Якуба Гербурта (1460–1498) з 1475 р. були с. Кукезів і Руданці (тепер Кам'янка-Бузького р-ну) [4]. В 1476 р. він отримав дозвіл на викуп заставленого королівського маєтку села Артасів (Жовківський р-н) від Петра Куликівського [5]. Це є перша писемна згадка про с. Кукезів Кам'янка-Бузького р-ну. Король Олександр Ягеллончик, винагороджуючи за службу Фридерика Гербурта з Княгинич, переносить с. Кукезів в 1502 р. з польського і руського права на магдебурзьке. Ян Гербурт (1533–1550) змінив на підставі привілею з 1538 р. це село на місто. З Регіною з Гербуртів, дружиною Станіслава Жолкевського, Кукезів перейшов в дім Жолкевських. Король Ян III був власником Кукезова. Останній Собеський надає в 1699 р. містечку міське магдебурзьке право. Це є підтвердження привілею з 1538 р. Містечко називалося Красним Островом.

Ян Гербурт в 1548 р. отримав з Ядвігою Блудницькою дозвіл на пожиттєве утримання сіл Блудники і Сапогів в галицькій землі [11]. Село Блудники Галицького р-ну розташоване на лівому березі річки Лімниця при злитті її з Дністром. Про село Сапогів Галицького р-ну перша писемна згадка є з 1549 р., коли в Пйотркові 28 січня 1549 р. король Сигізмунд Август наказав белзькому воєводі Миколаєві, щоби не дозволяв Арнольдові Блудницькому використовувати землі в селі Сапогів, бо воно належить Яну Гербурту [4].

Син Якуба і Анни Яричівської Фридерик (1494–1519) з 1512 р. утримував замки в Олеську й Підкамені [4]. Олеський замок був знищений весною 1512 р. під час наїзду татар.

Його син Станіслав (1531–1550) утримував спадкові маєтки у львівській землі – містечка Нові і Старі Стрілища, Підбір'я, Фрага, Суходіл, Дегова, Дички [4]. У 1513 р. містечку Нові Стрілища (тепер Жидачівського р-ну) дано привілей на ярмарок і щотижневий торг, а в 1524 р. – на будівництво мосту [1]. Оскільки Нові й Старі Стрілища були

спадковою власністю Станіслава Гербурта, то можна вважати, що перша писемна згадка з 1513 р. пов'язана з діяльністю цього роду. Це також перша писемна згадка про села Підбір'я, Фрага, Дегова, Дички (тепер Рогатинського р-ну).

Миколай Павче (1423–1447) в 1423 р. отримав від короля Владислава Ягайла запис 210 гривень в с. Колпець перемиської землі [5], а в 1437 р. взяв у заставу від Миколая з Тарнави село Вільшаницю Ліського п-ту [4].

Серед адміністративно-правових джерел XVI ст. найвідомішим є протокол люстрації м. Дрогобича 1564–1565 рр., опублікований уперше М. Грушевським [2]. Це можна вважати першою писемною згадкою про с. Колпець Дрогобицького р-ну, яке з 1977 р. входить до складу смт Стебник.

Ян Гербурт (1439–1450) на полі в с. Підмонастир в львівській землі записав Марціно-ві Загутинському 100 гривень [4]. Село Підмонастир Перемишлянського р-ну вперше згадано в писемних джерелах.

Белзький каштелян Ян Гербурт (помер біля 1570 р.) не утримував багато королівських маєтків, а лише (згідно люстрації 1565 р.) село Рудники в Ніжанському повіті [7]. Ян Гербурт (1524–1577) посідав королівський маєток Медику (Перемиський п-т) та Воютичі [7] в Самбірському р-ні.

Ян Гербурт (1568–1626) в 1612 р. проводив суперечки з Яном Потоцьким за село Яромирку Городоцького р-ну [7]. В цей час він підтвердив укладену батьком заставу сіл Павликівці і Жаглівка Себастьянові Прелевському і Анні Людзицькій [13]. В 1617 р. підтвердив Янові Хмелицькому заставу с. Лисоводи [13]. Окрім королівських маєтків, він володів с. Остапківці Городоцького р-ну [7]. Село Павликівці Волочицького р-ну вперше згадане в документах 1593 р. [3] і, ймовірно ця згадка пов'язана з діяльністю Гербуртів на Поділлі. З писемних джерел 1612 р. походить перша згадка про с. Жаглівку Городоцького р-ну, а з 1559 р. – про с. Лисоводи Городоцького р-ну [3].

Барбара Гербурт (пом. 1580 р.) вийшла заміж за Петра Кміту, який в 1541 р. записав їй 5 000 злотих в маєтку Собінь Ліського п-ту [13]. Після смерті чоловіка в 1553 р. вона стала власницею сіл Собенського ключа: Лісько, Яворець, Ванкова (Ліський п-т), Устіанова, Смільник, Нижня і Верхня Тарнави, Середниця, Ропенка, Ветліна, Лютовиська, Мінеральні Угерці, Затварниця (Бескидський п-т), Беньова (Турківський р-н). Після її смерті власником цих маєтків став її брат Станіслав Гербурт [7].

Миколай Гербурт (після 1524–1593) посідав у галицькій землі Липовицю [7], а у львівській – королівські маєтки Скнилів і Миклашів Пустомитівського р-ну та війтівство в Глинянах Золочівського р-ну [7]. Село Липовиця Рожнятівського р-ну згадується в люстрації львівської землі з 1661 і 1672 рр. [3]. Тому перша писемна згадка про це село походить з 1584 р.

Миколай Гербурт (1580–1597) утримував у львівському старостві Вороців, Карачинів і Рокитно (Яворівський р-н) [7]. Король Михайло Корибут в 1671 р. визначив повинності підданих в селі Карачинів Яворівського р-ну, призначив данину і визначив межі села [1]. З цього можна зробити висновок, що перша писемна згадка про села Карачинів і Рокитно Яворівського р-ну походить з 1580 р.

Миколай Гербурт з Деилова (1544–1602) в 1564 р. отримав пожиттєво Лісну і Пільну Тарновиці в галицькій землі [7], Раденичі, Ятвяги (Мостиський р-н), Корничі (Самбірський р-н) в перемишльській землі. Від Жолкевських орендував Красів у львівській землі [7].

Село Лісна Тарновиця Надвірнянського р-ну згадується в люстрації з 1765 р. [13, с. 438]. В селі Тарновиця Тисменницького р-ну римо-католицька парафія була закладена в 1864 р., а в 1918 р. власник села Мартин Обертинський збудував дерев'яну каплицю [3]. На підставі цієї інформації можна стверджувати, що перша писемна згадка про згадані села походить з 1564 р. Село Корничі Самбірського р-ну перший раз згадано в писемних джерелах 1564 р.

Миколай Гербурт був також засновником міста Фельштин на Поділлі. Про це свідчить привілей короля Стефана Баторія, виданий в Любліні 23 серпня 1584 р., що дозволив йому в с. Доброгощ над болотами, з яких починається р. Смотрич, збудувати дерев'яний замок, закласти місто та назвати його Фельштином. Біля 1594 р. тут збудовано дерев'яний костел св. Войцеха. Після Гербуртів частина їх маєтків перейшла до Стадницьких, а Фельштин дістався дружині Героніма Гербурта Калиновській. З давнього замку Гербуртів до наших часів залишилися лише земляні вали біля костелу [13].

Ян Щасний Гербурт (1566–1616) успадкував значний маєток, до якого в період співпраці з Замоїським додавав ряд дуже цікавих оренд, зокрема Мостиська і Вишню. В 1601 р. одержав королівський мандат на викуп сіл Репехів, Трибухівці і Баківці (Жидачівський р-н). В цьому ж році отримав у спадок маєтки в селах Кропивник та Сопітник [7].

У люстрації з 1661 р. згадується с. Трибоківці Жидачівського р-ну [1], але як свідчать згадані матеріали, перша згадка про нього походить з 1601 р. В цих матеріалах також вперше згадуються села Репехів Жидачівського, Кропивник Старосамбірського р-ну і Сопітник Перемишльського п-ту.

Станіслав Гербурт на сеймі 1566 р. забезпечив собі пожиттєво володіння королівським селом Маковнів (Мостиський р-н) в перемишльській землі, незважаючи на те, що 9 років тому права його були під загрозою. 2.08.1566 р. він отримав право викупу всіх королівських маєтків в перемишльській землі. В 1567 р. разом з молодим Яном Замоїським відбирав від спадкоємців Яна Стажеховського багаті самбірські терени, напевно для самого себе, так як 7.07.1568 р. носить вже титул старости самбірського і дрогобицького. Гербурт дбав про збільшення свого спадкового маєтку. В 1548 р. разом з братами одержав звільнення від всіх мостових оплат і податків, а 1557 р. право викупу з рук власника с. Любковичі [7]. Саме звідси походить перша писемна згадка про с. Любковичі Снятинського р-ну.

За свідченням архівних матеріалів у самбірському і дрогобицькому староствах Гербурти володіли такими селами: Лінина, Волошинова Воля (Старосамбірський р-н), Смільна, Залокоть, Опака, Сторона, Підбуж, Ясениця Сільна, Нагуєвичі, Медвеже, Лужок, Брониця, Якубова Воля, Дорожів, Биків (Дрогобицький р-н), Білина і Татари (Самбірський р-н) [7]. Як стверджують історичні джерела, перші писемні згадки про ці села такі: с. Смільна відоме з 1652 р., с. Сторона – з 1650 р., Медвеже – з 1670 р., Брониця – з 1600 р., Дорожів з 1600 р. [1]. Але згадані села перейшли у власність Станіслава Гербурта у 1568 р. З цього року, очевидно, і походить перша писемна згадка про них.

Села Велика Лінина і Волошиново розташовані в Старосамбірському р-ні. Перша писемна згадка про с. Велика Лінина є 1568 р., коли воно належало до самбірського староства і перебувало у власності Гербуртів. Село Волошиново згадується в люстрації Самбірської економії з 1686 р. [13]. Але все ж перша писемна згадка про село походить

з 1568 р. Село Залужани (Татари), яке належить до Самбірського р-ну, згадане в люстрації самбірської економії з 1686 р. [13], тому очевидно, що перша писемна згадка про село походить саме з 1568 р.

Отже, рід Гербуртів володів значними територіями на теренах Галичини і Поділля. Надання князя Владислава Опольського 1374 р. становили найстаріший зруб володінь роду на території Галичини. Згодом за рахунок нових надань, застави й оренди королівських маєтків, географія володінь роду Гербуртів значно розширилась. Про це свідчать карти розселення Гербуртів кінця XIV–першої половини XVII ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Історія міст і сіл УРСР. Львівська обл. / Гол. ред. П. Т. Тронько. – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1968. – 980 с.
2. Історія міст і сіл УРСР. Тернопільська обл. / Гол. ред. П. Т. Тронько. – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. – 370 с.
3. Історія міст і сіл УРСР. Хмельницька обл. / Гол. ред. П. Т. Тронько. – К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1971. – 707 с.
4. Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tzw. Bernardynskiego we Lwowie. – Lwow, 1868–1906.
5. Archiwum Bernardynskie we Lwowie. Castr. Premisl. T. 649; Castr. Sanoc. T. 15. – 745 s.
6. *Bialkowski L.* Podole w XVI w: rysy społeczne i gospodarcze / L. Bialkowski. – Warszawa, 1920. – 179 s.
7. *Hawelka A.* Polski słownik biograficzny / A. Hawelka, T. Heryng. – Warszawa; Wrocław; Kraków, 1961. – 1120 s.
8. *Jabłoński A.* Polska XVI w. pod względem geograficzno-statystycznym. Ziemie ruskie. Ruś Czerwona / A. Jabłoński. – Warszawa, 1902–1903.
9. *Kolankowski L.* Polska Jagiellonów: dzieje polityczne / L. Kolankowski. – Lwow, 1936. – 745 s.
10. *Laszczyńska O.* Ród Herburtów w wiekach średnich / O. Laszczyńska. – Poznań, 1948. – 145 s.
11. *Matricularum regni Poloniae Summaria* / Wyd. T. Wierzbowski. – Warszawa, 1905–1919.
12. *Prochaska A.* Materiały archiwalne wyjęte głównie z Metryki Litewskiej od 1348 do 1607 / A. Prochaska. – Lwow, 1890. – 450 s.
13. *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* / F. Sulimierski, B. Chlebowski. – Warszawa, 1880–1892. – T. 1–15.

REFERENCES

1. Tronko, P. T. (Ed.). (1968). *Istoriia mist i sil URSR. Lvivska oblast*. Kyiv: Holovna redaktsiia URE AN URSR, 980 pp. (in Ukrainian).
2. Tronko, P. T. (Ed.). (1973). *Istoriia mist i sil URSR. Ternopilska oblast*. Kyiv: Holovna redaktsiia URE AN URSR, 370 pp. (in Ukrainian).
3. Tronko, P. T. (Ed.). (1971). *Istoriia mist i sil URSR. Khmelnytska oblast*. Kyiv: Holovna redaktsiia URE AN URSR, 707 pp. (in Ukrainian).
4. *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tzw. Bernardynskiego we Lwowie*. (1868–1906). Lwow (in Polish).

5. *Archiwum Bernardyńskie we Lwowie*. Castr. Premisl., 649; Castr. Sanoc., 15, 745 pp. (in Polish).
6. Bialkowski, L. (1920). *Podole w XVI w: rysy społeczne i gospodarcze*. Warszawa, 179 pp. (in Polish).
7. Hawelka, A., & Heryng, T. (1961). *Polski słownik biograficzny*. Warszawa, Wrocław, Kraków, 1120 pp. (in Polish).
8. Jabłoński, A. (1902–1903). *Polska XVI w. pod względem geograficzno-statystycznym. Ziemie ruskie. Ruś Czerwona*. Warszawa (in Polish).
9. Kolankowski, L. (1936). *Polska Jagiellonów: dzieje polityczne*. Lwow, 745 pp. (in Polish).
10. Laszczyńska, O. (1948). *Ród Herburtów w wiekach średnich*. Poznań, 145 pp. (in Polish).
11. *Matricularum regni Poloniae Summaria*. (1905–1919). Warszawa: Pub. T. Wierzbowski.
12. Prochaska, A. (1890). *Materiały archiwalne wyjęte głównie z Metryki Litewskiej od 1348 do 1607*. Lwow, 450 pp.
13. Sulimierski, F., Chlebowski, B. (Eds.). (1880–1892). *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, 1–15*, Warszawa.

*Стаття: надійшла до редакції 04.10.2015
доопрацьована 20.11.2015
прийнята до друку 03.12.2015*

**GEOGRAPHY OF GERBURTS ANCESTRY POSSESSIONS IN THE PERIOD
OF XIV–XVII CENTURIES AS FIRST MENTIONS IN HISTORICAL SOURCES
ABOUT THE CITIES AND VILLAGES OF GALICIA AND PODILLIA**

Oleh Tsebenko

*Ivan Franko National University of Lviv,
Sichovych Strilciv Str., 19, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

The geography of the modern settlements of Galicia and Podillia, which in the fourteenth-seventeenth centuries was owned by Ukrainian gentry of Gerburts ancestry, was considered. A historical analysis of expansion of ancestry was made during this period. First mention of possession of Gerburts ancestry in Galicia came from 1374, when the prince Vladislav Opolski had given to Gerburts first nine villages on the watershed between the Dniester and San River in Przemyśl land. During the next three centuries possession of ancestry significantly increased not only in Galicia, but also on the Podillia. A large number of written sources on founding of towns in Galicia and Podillya was analysed. Attention was focused on those historical materials, which contained the first written mention about the settlements of Galicia and Podillia and closely connected with the activity of the Gerburts ancestry.

Key words: Gerburts ancestry, settlements, Galicia, Podillia.